

Módszertanok

a terep változatai | a kutató szerepe és viszonyrendszere | a kutatás
folyamatának jellege | megközelítési módok és az interpretáció
művészete | a megismeréstől a megértésig tartó „játék” természete

Vargyas Gábor

A „tigrisbőrös etnográfus”

1988. február 27-én váratlan látogatók érkeztek Coc faluba, ahol éltem, hogy rendkívüli eseményt tudassanak velem: a szomszédbeli Hoong és Xalo falvak lakói tigrist lőttek! Hívtak, hogy menjek, nézzem meg velük az elejtett állatot, s egyben nem felejtették el hozzátenni, hogy ugyan a többiek lebeszéltek őket arról, hogy szóljanak nekem, mondván, messzire lakom; de ők „szeretnek és tisztelnek” engem (*ayooq kúq*), így mégis eljöttek, hogy értesítsenek. Noha énem legmélyén valami rögtön azt súgta nekem, más is lehet a dolog mögött, mint az irántam érzett szeretet, értettem a szóból, s mielőtt útnak indultunk volna, fáradozásukat egy-egy használt góliát elemmel honoráltam, amelyeket magnóból szoktam az ilyesféle célokra kivenni és eltenni.¹ *Mpoaq* Tinh és *mpoaq* Xanh aztán elvezettek Xalo falu határába, ahol – a Xalo és Xabai falvak közti útmenti füves részen, körülbelül fél órányi gyaloglásra a falunktól – ott hevert a lelőtt tigris kiterítve, körötte vagy egy tucat ember.

Máig emlékszem arra a zsigeri rettenetre, amit az óriási állat² láttán éreztem! Aki még nem állt szemben *rács nélkül* egy ilyen vadállattal, ne akarja megtudni, milyen érzés az! Jóllehet az eszemmel tudatában voltam, hogy nem lehet élő, a szó szoros értelmében mégis le voltam nyugózva: a lábam mintha ólomból lett volna, a földbe gyökerezett, hideg verejték öntötte el az egész testemet; hosszas biztatás, hívogatás, sőt ugratás után mertem csak közelebb lépni hozzá. Amikor aztán letérdeltem mellé, s a még langymeleg állatot elkezdtuk szemrevételezni, az egyik résztvevő csúfot üzve belőlem időtlenül megtréfált: a kezembe helyezte a mancsot, majd középen váratlanul megnyomta, mire a karmai előcsúsztak a lábujjak közötti tokokból, s belekarmoltak a tenyerembe. (Ezt a mi macskáinkkal is el lehet játszani.) Nem szégyellem bevallani, üvöltve ugrottam fel, s

---

¹ A (félleg használt) góliát magnóelemeket a brúk nagy becsben tartották, mivel éjjeli vadászatra használták őket: a fejükre erősített bányászlámpaszerűségeket bekapcsolva az állatokat elvakították, amelyek így könnyen elejthetőek voltak. Mivel az elemekből, filmekből, magnószalagokból – amelyek akkoriban Vietnamban beszerezhetetlenek voltak még a nagy városokban is – egy évre való mennyiséget kellett magammal vinnem, én sem bővelkedtem bennük. Így azt a szokást alakítottuk ki, hogy amikor UHER 4200 Reporter Stereo magnóm mutatója kijelezte, hogy az elemeknek kb. 2/3-a elhasználódott, kivettem őket és félretettem brú barátaim számára, szívességeik viszonzására. Volt úgy, hogy az éppen „sorra kerülő” elemekért három-négy férfi is sorban állt!

² Sajnos nem volt nálam centi, nem tudtam megmérni, de a fejétől a kiterített farkáig hozzávetőleg 3 méter hosszú lehetett.

ijedtemben kis híján magam alá vizeltem...

Mint megtudtam, az állat lelövésére azért került sor, mert kis idővel korábban Hoong faluban megmart két bivalyt is. A brúk hiedelmei szerint ugyanis a tigris, amely „*valaha maga is ember volt*”, mindaddig nem szabad bántani, amíg legfőbb tulajdonukat, bivalyaikat és marháikat el nem kezdi tizedelni. S noha a háziállatokat ezúttal nem tudta elpusztítani, támadása mégis az emberi szférával szembeni durva erőszaknak minősült. A tigris megjelenése egyébként ómen-számba megy: A brúk elképzelései szerint a vidéket, a brúk által lakott földterületet felügyelő legfőbb istenség, *yīang* Sūr „engedi szabadon” (*akláh*), hogy üzenjen vele: az itt élők valamiféle „vétket” követek el vele szemben, például elmulasztották a neki járó szertartásokat bemutatni, „*nem kapott enni*”. Ha az áldozatbemutatást (*ntoǎng*) rövid időn belül el nem végzik a tiszteletére, a tigris „*meg fogja marni az állatokat és az embereket*” (*káp* = harap, mar). Mivel itt már ennél többről volt szó, Hoong és Xalo falu lakosai összefogtak, s az immár közellenséggé vált „bivalygyilkos” tigris ellen hajtóvadászatot indítottak. Először csak megsebezni tudták – állítólag 10 lövés érte! – majd amikor az állat visszavonult egy sűrű, vizes bozótosba, bátorság ide, férfiasság oda, senki se merte követni: hosszas tanácskozás után behajítottak hát egy kézigránátot, ami elvégezte a dolgát... A szerencsétlen állat magasra repült, majd oldalán kb. fél m²-nyi, a gránát okozta lyukkal a földre zuhant, lyukkal a föld felé úgy, hogy a kívülálló szemlélő számára – így számomra is – semmi sem jelezte a vadászatnak (inkább: az állat likvidálásának) ezt a dicstelen és szokatlan módját.

Mielőtt bárki meglepődne mindezen, hadd emlékeztessenek rá: alig tizenkét évvel vagyunk a vietnami polgárháború után, a szubtrópusi dzsungel borította vietnami-laoszi határövezetben, egy napi járóföldre az egykori demilitarizált övezettől, a 17. szélességi foktól, az egykori leghevesebb harcok színhelyétől. Itt a Kalasnyikov géppisztolyok – igaz, szigorúan kiporciózott munícióval, évente mindössze néhány tölténnyel – máig használatban vannak, többek között a kötelező milíciabeli szolgálathoz kapcsolódóan is, vagy vadászatra. Ezen a vidéken mindenki szokva van a lőfegyverekhez, a kézigránátokhoz, az aknákhöz, a bombákhoz, a robbanáshoz, a halál közelségéhez. Az egykor hagyományos számszeríjoknak és dárdáknak mára hírmondója is alig akad – másfél éves terepmunkám során soha nem találkoztam a használatukkal.

A brúk amúgy sem valami nagy vadászok, mint ahogy nem is harciasak, közismerten agresszív, háborús szomszédokkal, a katukkal és a tau-oi-okkal ellentétben, akik kultúrájában – felületes benyomásaim, rövid látogatásaim alapján ítélve – a vadászat is nagyobb szerepet látszik játszani. Noha a brúk között minden faluban van néhány férfi, aki szenvedélyes vadász, az arányuk semmivel sem magasabb, mint minálunk, vagy általában az európai társadalmakban. Létfenntartásuk mindenekelőtt égetéses-irtásos rizstermesztésen alapul: mindennapi „kenyerüket”, a rizst hallal-hússal csak nagy ritkán egészítik ki, s mint sok trópusi vagy szubtrópusi erdőlakó nép, gyakorlatilag kényszervegetáriusok. Sokan csak az áldozati szertartások alatt esznek húst, még hozzá *per definitionem* háziállatok húsát; a vadállatok, mindenekelőtt a nagyobb testű emlősök: szarvasok, vaddisznók, majomfélék húsa a táplálkozásban elhanyagolható szerepet játszik. Ami a veszélyes nagyvadakat (medve, vadkutya, gaur, elefánt) illeti, itt-ott, nagy ritkán ugyan láthatunk egy-egy medvebőrt vagy vadkutya fogat, ám a trófea-vadászat ismeretlen a brúk között. Tigris vadászatára pedig, mint már említettem, önszántából egyetlen brú sem vetemedne.

Élettörténeteik ugyanakkor tele vannak a tigrisekről szóló elbeszélésekkel. Az általam ismert felnőtt korosztály gyermekkorában, tehát az 1930-40-es években a környék csak úgy „hemzsegett” a tigrisektől: legkedvesebb barátom, majdnem egy éven keresztül házigazdám 21 órás élettörténete úgy kezdődik, hogy *„amikor úgy 3-5 éves voltam, megette a tigris a nővéremet”*, aki szerelmeskedni volt az erdőben, s álmában vitte el a tigris szeretője karjai közül. Egy másik történetben *„éjszakánként csak úgy villogott a sok tigrisszem a falu házai körül az erdőben”*, ezért aztán kimenni a cölöpházakból éjjel a legkevésbé sem volt tanácsos. Ettől még terepmunkám idején is óvtak engem, jóllehet a körülmények az 1980-as évekre jócskán megváltoztak a korábbiakhoz képest! És noha a tigris-történetek közkézen forognak a brúk között, mégsem ismerek egyetlen olyan történetet sem, amikor a falu lakosai a tigrisek ellen fordultak volna, s a vadászatukra szánták volna el magukat! Az általam látott esemény tehát – még ha erősen kiábrándító is – minden szempontból unikálisnak tekinthető.

A periodikus halotti emlékünnepek során viszont annál több nyoma van a tigris okozta haláloknak. Temetkezési rítusaik során a brúk el szokták különíteni a „jó” és a

„rossz” halállal halt embereket egymástól. Az előbbi kategóriába a „normális” halálesetek (öregség, betegség) tartoznak, míg az utóbbiba minden, ami baleset eredménye, ahol – legalábbis elméletben – vér folyik. A lehetőségek széles tárából (háborúban elesik, vízbe fullad, elefánt tapossa agyon, mérges kígyó marja meg, irtásföldi tűzben ég meg, rádól a fa favágásnál, stb.) az első helyen szokták említeni a tigrist – s az egész kategória jelzéseként az így elkülönített halottak közös szimbolikus sírjára banánlevéllyéből faragott tigrisfejet tesznek. Vagyis a tigris maga a rossz halál szimbóluma! Amikor a periodikus halotti emlékünnepek halottait egyénenként megelevenítették, és felvettem a személyekhez kapott halálokokat, nem volt olyan ágazat, amelyben legalább egy (de időnként annál sokkal több) haláleset ne lett volna, amit tigrisek okoztak!

A vietnami polgárháború azonban nem csak az emberek között pusztított, visszavonhatatlanul átalakította, tönkretette az egykori természeti tájat is. Míg az 1930-40-es években a dzsungel borította dél-vietnami központi fennsík a francia gyarmatosítók számára valóságos vadászparadicsom volt, ahova kiváltság volt trófeavadászatra utazni, a polgárháború, s különösen a vele járó, az észak-vietnami katonai utánpótlás dél felé való továbbítását szolgáló ú.n. Ho Chi Minh ösvények kiépítése máig fel nem becsült méretű erdőirtással járt. Ez, párosulva az amerikaiak által a kommunista „felkelők” ellen leszórt defoliáns kemikáliákkal, közép-és dél-Vietnam erdőfelületét jelentős mértékben megtizedelte.³ Az élőhelyek radikális összezsugorodása, a háború okozta pusztítások, a túlvadászat, a vietnami lakosság a hegyvidékre való nagyszámú áttelepedése/áttelepítése stb. mind oda hatottak, hogy a tigrisek (mint ahogy más nagyvadak: pl. a medve, a gaur, az orrszarvú, az elefánt, stb. is) gyakorlatilag kipusztultak a brúk lakta területről, akárcsak jószerével dél-Vietnam egész területéről is. Az 1980-as évek közepén, ott-létem idején kezdtek az első tigrisek ismét megjelenni a vidékünkön: máig emlékszem, amikor 1986 októberében, majomvadászatra indulva egy brú barátommal a Xalo falu melletti állami tehénfarm közelében hatalmas, és nagyon friss tigrislábnymot mutatott nekem, izgatottságtól

---

³ Agent Orange was sprayed on roughly 10% of South Vietnam's *area*, ... to deny *cover* to the enemy transporting supplies on the *Ho Chi Minh Trail*, ... destroying over 5 million acres of upland and mangrove *forests* and 500,000 acres of crops. ... The *areas* that were repeatedly sprayed suffered the worst *damage*. [www.agentorangerecord.com/agent orange history/in vietnam/](http://www.agentorangerecord.com/agent%20orange%20history/in%20vietnam/) Letöltve 2016.11.03.

elfúló hangon: „lúm kula” = tigrislábnym! Ez akkoriban még komoly ritkaságnak számított, amiről hetekig beszéltek utána. 1988-ban aztán a lelőtt tigrisen túl is kaptunk tigris-híreket innen-onnan, sőt egy holdfényes éjjel, a falunk határában, 1988 júliusában vietnami kollégámmal kettesben magunk is összefutottunk eggyel – de megúsztuk! Ezzel együtt sem mondható, hogy olyasféle veszedelmet jelentettek volna, mint adatközlőink gyermekkorában; ekkorra már Vietnam szerte tilos volt a vadászatuk, s a vörös könyvben a tigris előkelő helyen szerepelt a szigorúan védett, kihalás szélén álló állatok listáján.

Mindezt én akkor, ott, az események hevében nem tudtam, vagy akartam végiggondolni, és nem bírva ellenállni a csábításnak, életem egyik legnagyobb hibáját követtem el: a felajánlott (és súlyosan sérült) tigrisbőrt 50.000 vietnami dongért⁴ „megvettem”. Életem nagy álma látszott valóra válni: Kittenberger Kálmán afrikai vadásztörténeteiben, Széchenyi Zsigmond *Naharján* és más szerzők vadász- és útleírásain felnőve gyermekkorom óta dédelgettem magamban valamiféle vadásztrófea megszerzését. Hiába tudtam, hogy a bőr kikészítése szakmunka, amihez nemcsak érteni kell, de amihez sok-sok kiló konyhasó is szükséges, ami nekünk nemcsak hogy nem volt, de ami a brúknál annyira ritka, hogy hagyományosan csereeszközszámba megy, gondolatban felruháztam a brúkat a bőrcserzés tudományával – hisz mi másért is ajánlották volna fel a bőrt nekem, ha nem azért, mert értenek hozzá? Végig se futott az agyamon, hogy valójában épp azért is ajánlhatják fel, mert potenciális vásárló híján mit sem tudnak kezdeni vele, s az csak rájuk romlana. Nem tagadom, már annak idején is volt bennem ilyen érzés, de így utólag *mpoaq* Tinh és *mpoaq* Xanh váratlan látogatását nehezen tudom másként magyarázni, mint a potenciális vásárló megkeresését és érdeklődésének felkeltését.

Ráadásul hibát hibára halmoztam: a részleteket, bízva brú barátaimban és feltételezett önzetlenségükben, nem tisztáztuk! Nem tisztáztuk például, hogy mi történik, ha a bőr,

---

⁴ Ekkor 1 U\$ = 3.000 dong volt, azaz az összeg 16,6666 dollárnak felel meg. Bármennyire elképesztően olcsónak tűnik is ez az ár mai szemmel nézve, tudni kell, hogy ekkor egy állami alkalmazott havi becsült jövedelme (nem a fizetése!) Vietnamban 117 U\$, egy mezőgazdasági dolgozóé pedig 52 U\$ volt, s hogy 1 éves terepmunkám fedezésére mindössze 1000 U\$ = 3.000 000 dong (azaz havi 250.000 dong) állt a rendelkezésemre. Ld. Dinh Hien Minh (principal researcher) – Trinh Quang Long – Nguyen Anh Duong: *Trade, Growth, Employment, and Wages in Vietnam*. Bangkok, 2011. <http://artnet.unescap.org/tid/artnet/mtg/symposium11-s5-minh.pdf> Letöltés időpontja: 2017.03.04.

mivel nem tudják konzerválni, elpusztul, tönkremegy? Nem tisztáztuk azt sem, hogy a vételárban benne van-e a nyúzáson kívül bármi is? Kinek a dolga a bőr megnyúzása után a konzerválása és nekem való átadása? Külön fizetségért végzi-e majd nekem ezt a munkát, s ha igen, mennyi lesz az? Annyit tudtam csupán, hogy az állatot 26 fő közösen ejtette el, többnyire Hoong falu lakosai, s hogy az áron közösen fognak osztozni. Az is csak utólag derült ki, hogy állítólagos laoszi vevők is érdeklődtek a bőr iránt, s hogy ők állítólag 1 *nent* adtak volna érte, épp a dupláját annak, mint amit én fizettem. Így 20.000 dongot lefizettem előlegként, majd felajzottan vártam a folytatást.

A történetet innentől naplóm alapján adom elő, ami csak a legfőbb részleteket tartalmazza: a hiányzó részeket erősen megfakult emlékeim alapján próbálom utólag rekonstruálni. A főszereplők, ahogy ez lenni szokott, szinte maguktól választódtak ki, az események előre nem tervezhetően folyamatosan változtak és alakultak, s én inkább passzív alanya, mintsem aktív alakítója voltam a történetnek.

Február 27-ei dátummal, de valójában három nappal később, utólag beírva a naplomba, már érezhetően gyülekeznek az első viharfelhők: „megvettem a bőrt látatlanban (mert a kézigránát által roncsolt másik oldalt nem láttam!) Szépen lenyúzták ugyan, de most három nappal utána derült ki, hogy a tartósításához nem értenek. Egész nap a nyúzással, a csontok tisztításával telt el.” Vagyis az alkut még ott, azon melegében, a tigris megfordítása és a kézigránát okozta lyuk észlelése előtt megkötöttük – ami a lezajlott események rendkívüli gyorsaságát, döntésem hirtelenségét, hogy azt ne mondjam, megfontolatlanságát jól mutatja.

Két nappal később, február 29-én már arra panaszkodom, hogy a brúk szokás szerint minden lehető és lehetetlen alkalommal „ajándékot” követelnek tőlem, így mindenekelőtt *mpoaq* Yon, Hoong falu egyik vezéregyénisége, aki sámánsegéd is, a vadászatban is részt vett, és a bőrvételnél is vezérszerepet játszott, s akire – miután a többi ajánlkozó, ha volt is, „elpárolgott” mellőle – a bőr kikészítése is rámaradt. Hogy egyedül vállalta-e a bőr kikészítését, már nem tudom; naplómat újraolvasva annyi bizonyosnak látszik, hogy én végig abban a hitben voltam: ő a felelős érte, s hogy ez alkunk része volt – ő azonban már a legelső nap külön „ajándékot szeretett volna kapni érte”, s ez az „ajándék” egy itt meglehetősen nagy értéket képviselő karóra volt! Így

utólag megkockáztatom: ez az óra önmagában többet ért ott akkor, mint az egész vételár. De mivel karórája ekkoriban a környéken egyáltalán senkinek se volt, még a járásközpontbeli vietnami hivatalnokoknak és párttitkároknak sem, és boltban sem árulták, ára sem volt. Egyébként is „ajándék” volt! Mint későbbi beírásaimból kitetszik, többektől is tanácsot kértem ezzel kapcsolatban: előző évi házigazdám, *achuaih* Há diplomatikusan nem tanácsolt semmit, de ha van, adjak neki; az egyik fő helyi hangadó, *mpoaq* Phe, viszont majdhogynem nyersen felszólított rá, hogy adjak neki egy órát! Menteni akarván a mentendőt, váratlan hirtelenséggel *mpoaq* Yon még aznap megkapta az órát – csakhogy ez a bőr állapotán már nem tudott segíteni.

Március 1-én ugyanis már ezt írtam a naplómba: „Tigrisbőr! Azt hiszem, elmondhatom a rekviemet fölött. Tele kukacokkal, nyüvekkal. *Mpoaq* Yon ugyan (megkapta az órát) szárítja a tűz fölött, de hát ahol beleesett a nyú, ott foszlik a szőr, megy tönkre az egész. Talán ha a felét meg lehet menteni. S a szárítás avval jár, hogy a bőr elveszti a puhaságát. Szóval befürödtem vele! Soha többet!” És még aznap délután így folytattam: „Apropos, tigrisbőr: a végén már csak röhögtem. Fokozatosan vágtuk le a rohadt részeket: először a talpat, majd a térdből, a combokból, aztán a fejét, a farkát, a gránát okozta sérült részeket... s a végén mi maradt belőle? - a hátrész, az is sérülten. *Mpoaq* Yon el is ismerte, hogy ez az ő bűnük! Be is jelentettem neki, hogy többet nem is fizetek érte. Ha a bőrt így nem adják 20.000-ért, inkább hagyom veszni a 20.000-ret, minthogy összesen 50.000-ret veszítsek! De ez még egy nehéz menet lesz! *Mpoaq* Yon mondta [is], hogy ő egyedül nem dönthet ebben a kérdésben. A tűz fölött a kukacos, rohadt, avas bőrt pucoltuk vagy két órán keresztül.”

Közben a tigris elejtését követő „hagyományosabb” események is lezajlottak. *Achuaih* Palang, egyike azoknak, akiknek a bivalyát Hoongban a tigris megmarta, február 29-én elvégezte a hálaadó áldozatbemutatót (*ntoäng*) négy csirkével. Nem is voltam hivatalos rá, felvenni pedig magnó híján amúgy sem tudtam volna, ezért következő nap reggel, március 1-én visszasiettem Cocba a magnóért, és az „ajándékokért”, köztük az óráért is.

Így aznap délután már felvettem magnóra a „tigris lábnyomának eltüntetése/elsöprése” (*ntoäng kusel lúm kula*) névre hallgató engesztelő szertartást. Meglepetésemre semmi különös vonzata nem volt: pontosan követte az áldozatbemutatók szokásos sémáját:

mivel a tigrist a „bozótban”, vagyis a lakott téren kívül ejtették el, az áldozatbemutatás színhelye is a lakott téren kívül volt, azaz az öntözéses rizsföld szélén tartották meg. Ahogy az ilyenkor szokásos, kis négylábú oltárt (*prông*) emeltek bambuszból, amelynek „verandája” is volt, s amelyet az istenségek „szakállát” szimbolizáló kis bevágott bambusznyilacsokák (*nchôi*) díszítettek. A *yĩang* Sũ földisten számára bemutatott áldozati állat egy közepes nagyságú disznó volt, amelyet szokás szerint két tálcára (egy fém és egy fonott tálcára) szétosztva tálaltak fel: felülre, a fémtálcára került a disznó négy lába és két csészényi rizs plusz egy csészényi víz. Az áldozatbemutatást elvégző hoongi falufőnök, *achuaih* Røam magyarázata szerint ez „valójában” két külön fémtálca volt, amit – hely híján – egyetlen tálcán szolgáltak fel. Az alsó „emeletre”, a „verandára” pedig fonott tálcán a disznó fejét tálalták fel, mellette egy csésze rizzsel és egy csésze vízzel. *Yĩang* Sũ-t „először a verandára hívják a fejet enni, majd mikor meglátja azt, utána bemegy a házba is enni!” – hangzott az újabb magyarázat a két tálca elhelyezésére. Maga az ima rövid és megint csak szokásszerű volt: 1. *Achuaih* Røam először állva, szertartásszerű kézmozdulattal (*kô-kôh*) üdvözölte *yĩang* Sũ-t. 2. Majd az oltár elé guggolva rizs szórásával és jóslófácskák (*asĩauq*) dobálásával kísért imát recitált. Az egyedüli, általam eddig még nem látott újítás itt mindössze annyi volt, hogy az oltár elé egy banánlevelet helyeztek, rajta néhány darab fával, ami a jóslófácskák dobását könnyítette meg: egyenetlen felületükön a fácskák könnyebben estek homorú vagy domború oldalukra. 3. A fő imarész végén *achuaih* Røam újra felállt, s rövid imában „kísérte ki”, „küldte el” *yĩang* Sũ-t, kérve, hogy távozzon haza békében és vigyázzon a „vidékre” (*kuruang*), ne engedjen ki több tigrist, s azok ne marják meg a bivalyokat.

E szertartás végén kerítettem sort rá, hogy utólag rögzítsem a tigris leöléséhez kapcsolódó rövid gyűjtéseimet, főleg a tigrishez fűződő tiltásokat, tabukat:

- 1) Mihelyst elpusztult, lepörzsölték a bajsát öngyújtóval, nehogy valaki el tudja tulajdonítani. A tigrisbajusz ugyanis a fekete mágiában előszeretettel használt hatásos szer: ha valaki belekeveri egy mágikus szubsztanciába, „orvosságba” (*chóq tâng rahâu*), köhögéssel együtt járó halált okoz vele.
2. A tigris karmait nem szabad fogdosni, mert azok „szúrni fognak, halált okoznak”.
3. Miután a tigrist lelőtték, hangosan „sírva fakadtak”, azaz úgy tettek, mintha sírnának (*táq nan nhiam*). Ha ezt elmulasztották volna, szigorú tabuelőírást (*tân tâng yĩang*) szegtek volna meg. Ezért az ujjukra köptek, majd a sírást imitálандó, bedörzsölték vele a

szemüket. Mindezt egy jelenleg értelmezhetetlen rituális mondat elmondásával párosították: „*kuchit padiên sana*” = „meghalt-tálca-élelem”, ami – ezt a magyarázatot még sikerült megértenem – szimbolikus formában valójában egy „hím bivalyra” utal (*tariak tangkáh*), aki valamiféle „holnapi tálca” (*padiên parno*) [áldozata lesz?]. A szöveg az „*anhi oi, achuaih oi*” = „[fiatalabb fivértől számított] nagybácsi, oh, nagyapa, oh” megszólítással zárul. Akármilyen is e szöveg jelentése, valamiféle tigris-bivaly-ember azonosítás látszik kirajzolódni belőle, ami, úgy tűnik, kapcsolatban áll valamiféle áldozati tálccával, vagy esetleg maga a feltálatlalt áldozati állat.

4. Mindazon személyek, akik a tigris tetemét behozták a faluba, (például *achuaih* Roam, *achuaih* Há és mások), egy hónapig nem mehetnek vissza arra az útra, mert ők „*tõ têq mut tâng kula*”, azaz a tigris útját újfent nem keresztezhetik.

Nem sokkal ez után, március 6-án még tovább gyűrűztek a tigris-történet „hagyományos” következményei. A másik megmart bivalyt, *mpoaq* Phe bivalyát le kellett vágni: annyira megsérült, hogy remény sem volt a felépülésére. A húsát szétmérték „pénzért” – valójában rizsért, cserébe. Az elfogadott tradicionális váltási kulcs 1 egységnyi, liánra felfűzött nyers hús ([*kan*]sái *karsik*) egyenértékű 1 „vékányi” (*thõng*), az pedig a maga részéről 60 konzervdoboznyi (*long*) nyersrizsszel (1 [*kan*]sái *karsik* = 1 *thõng* = 60 *long* rizs).

E „kitérők” után térjünk vissza újfent a tigrisbőr körüli fejleményekhez! Március 2-án egy naplóbejegyzés jelzi, hogy megkezdődtek innentől fogva egyre gyakoribb tárgyalásaim, vitáim a 26 főnyi tigrisvadász-csoport hangadó képviselőivel, illetve a helyi politikai (tanácsi és párt) vezetőséggel. Március 2-án még Hoong faluban vendégeskedve tárgyaltam előző évi vendéglátó gazdammal, *achuaih* Hával, akivel kapcsolatban az alábbi bejegyzést tettem naplómban: „ő kemény dió! Nem véletlenül gazdag. Fukar is, és ragaszkodik a pénzéhez!” Két héttel később, március 15-én egyenest az engem annak idején a tigris lelövéséről értesítő, és a járás párttitkári tisztségét betöltő *mpoaq* Tinh-hez voltam hivatalos, késő este, vacsora után, Xalo faluba tárgyalni. Ő hajlik félig az én véleményemre! Mindenki hibás kis részt. A lehetséges megoldás: „*ha mpoaq Yon eladja az órát, elosztják a pénzt, s az ügy le lesz zárva. Hát majd meglátjuk!*” Öt nappal később, március 20-án újfent Xalo faluban, ezúttal a „Népi Bizottság elnökével” [kb. a magyar tanácselnök], *mpoaq* Tâmmal tárgyaltunk. „Először várunk kellett rá,

mert rekrutálni jönnek majd [a járásból] négy embert harcászati/partizán gyakorlatra. Ennek megtárgyalása kb. fél órát vett igénybe: kik menjenek? Utána végre mi is sorra kerültünk. Târn megígéri, hogy beszél *achuaih* Hával, *achuaih* Laijal, és *mpoaq* Phevel. Ők a 26 fő közül a legfontosabbak. De a meetingre csak az itteni [nagy] áldozatbemutató (táq ntoǎng) után fog sor kerülni. 22 órakor haza.”

1988. április 2-án aztán végre eljött a nagy nap: vietnami kollégámmal és barátommal, Vĩ Đình Lợi-jal levonultunk Hoong faluba, a nyilvános nagy megbeszélésre. Innentől kezdve ismét a naplómnak adom át a szót.⁵ „A végeredmény végülis: itt a bőr, több pénzt nem adtam, de hogyan jutottunk el idáig!... Először, már lefele menet *mpoaq* Tinh-hez és *mpoaq* Târnhoz Xalo faluba, *mpoaq* Hoa [Coc falu „tanácstikára”, egyik egykori kedves házigazdám] elkezd kihúzni magát szóban a dologból: ’ez a ti dolgotok, a ti hibátok, akik a tigrisbőrrel kereskedtetek’ (*chõng-chếq ngkâr*). Utána Târn házában kiderül, hogy Târn *mpoaq* Yonnal még nem beszélt, csak a fővezérekkel [értsd: a hangadókkal], s azok mind azt akarják, hogy én vegyem vissza az órát. [Vagyis egyikük sem szeretne szembe kerülni *mpoaq* Yonnal, ’a balhét vigyem el én’, szólítsam fel én őt a nyilvánosság előtt, hogy az órát adja vissza, amit aztán, ha eladok, mindannyian részesülhetnek a pénzből.] [...] Átmegyünk Hoongba, *achuaih* Lai házába. Odafele menet *mpoaq* Hoa és *mpoaq* Târn váratlanul egy szempillantás alatt eltűnnek, úgy felszívódnak a ’ködben’, mint a sicc... Ketten Lợi-jal érkezünk Laiék házához. Odahívják *mpoaq* Yont, aki kerek-perec letagad mindent. Sõt: ’ő nem is mondta soha, hogy ő ért a tigrisbőr kikészítéséhez! Ő nem is követelt semmit (pénzt, órát), én mindent magamtól adtam...! *Mpoaq* Phé is csak ’viccelt’, amikor nyersen azt mondta nekem, hogy adjak egy órát neki, azaz *mpoaq* Yonnak! Sõt: mivel ő nem is ért a bőr kikészítéséhez, én magam mondtam, hogy együtt fogjuk majd csinálni...’ [Ezzel utalt rá, hogy a bőr „kikészítésénél” szinte végig jelen voltam, s hogy abban, ha passzívan is, nézőként, de részt vettem.] Oda-vissza érvek és viszont-érvek után végülis Yon kijelenti, hogy ’őt az óra immár nem teszi boldoggá (*tõ bũn bũi tâng mũt* = szó szerint: „nem boldog az epéjében”), ezért inkább visszaadja’. Ekkor én egyenesen felteszem neki a kérdést (mert nekem nem az óra kell): vihetem-e a bőrt? Mert ha nem, én nem veszem vissza az órát! Csak akkor veszem vissza, ha a bőrt megkapom, mert akkor az órát el kell adnom, hogy abból kárpótoljam a többieket. Na, erre megint néma csend, hogy a légy zümmögése is bombarobbanásnak tűnik, majd *mpoaq* Phe nyíltan

⁵ Az időnkénti fogalmazásbeli pontatlanságokat javítva, a szöveget némileg stilizálva közlöm.

kijelenti, hogy már így is sokat vesztek rajtam, s most még 30.000 dongot is elvesztenek (mert állítólag a laosziak megvették volna 1 *nen*ért). Mire én: ez az ő nézőpontjuk. Hát az enyém milyen? Én elvesztek 20.000 dongot + 1 órát, és nem kapok cserébe semmit! Ekkor megint döbrent csend. Oda-vissza érvek, a végén elfogy a türelmem: 'most már én sem vagyok *bũi tâng murt*, nem kell a bőr, tartsák meg. Tudomásul veszem, hogy elvesztettem a pénzt, az órát, és bőrt sem kapok. Ez jó lecke, én tanultam ebből, többet nem fogok hibázni'... Na, ekkor késsel vágni lehetett volna a csöndet, főleg, mert Lõi-jal összenéztünk, s ő is azt mondta, amit én gondoltam: *hái chu* [menjünk haza – brúul]! Percekig néma csend, majd elkezdődik a békítés (ugyanis közben megérkezett a vezetőség: *mpoaq Hoa*, *mpoaq Tãm* és *mpoaq Tinh*). Valójában mindenki azt szeretné elkerülni, hogy neki kelljen *mpoaq Yonnak* megmondania az igazságot, mert akkor ő „vétkezik Yonnal szemben” (*lõih tâng Yon*). Arra szeretnék volna rávenni, hogy „magától” (= azaz rajtam keresztül, velem szembekerülve) adja vissza az órát! De mindenki sumákkolt, senki sem mert őszintén mondani bármit is neki; a piszkos munkát rám hagyták, mert én *idegen* vagyok! Tinh is, Tãm is, és mindannyian, akik odahaza olyan magabiztosak voltak, nem merték vállalni most az őszinte beszédet [és azt, hogy nyíltan a pártomra álljanak].

És főleg: mennyire más a stílus itt, mint minálunk, odahaza! Akárcsak egykor Új-Guineában: mindenki beszél, mindenki véleményt nyilvánít, oda-vissza, körbe-körbe, 2-3 órán keresztül – de soha, senki nem akarja 5 perc alatt nyíltan és nyersen, nevének nevezve a dolgot, megbeszélni az ügyet. Mindenki mindenkinek a rokona; a sok óras fecsegés után aztán végre valahogy *kialakul a közvélemény*. Szépen ható, szívhez szóló frázisok („elvész a barátság, mit gondolnak majd rólunk, brúkról?”; *tõ bũn bũi tâng palhõm* [értsd: „nem boldog a szívében”, azaz „nem örül”] stb.), s a végén mindenki beleegyezik mindenbe... Én ugyan kötöm az ebet a karóhoz, hogy amíg mindenki (26 fő) egyet nem ért, addig nem viszem el a tigrisbőrt, de végülis megnyugtatónak-bíztatnak, s láss csodát: a végén kedélyes beszélgetésbe csap át a dolog! A végén még épp *mpoaq Yon* és *achuaih Lai* kér elsőként 2 darab magnóelemet (*2 ãk pĩl*), és Vermox [bélféreg őrő] tablettát! Lõi viszont csak otthon, lefekvés előtt árulja el, hogy ő komolyan fenyegetődzött: idehívja akár a Hưóng Hóa kerületi, vagy a Bình Trĩ Tiên tartományi „Népi Bizottság” elnökét is! És hogy „ez az eset ártani fog a viet-magyar kapcsolatoknak” Ez már a szokásos viet pökhendiség a 'primitív' nemzetiségekkel szemben, de most jól jött, az az igazság. Hát így lett egy csonka tigrisbőröm, sok idegesség, keserűség és vita

után, 20.000 dongért, azaz 7 U\$-nyi pénzért és egy Rakéta óráért... Ez is egy emlék és egy lecke.”

Az már csak hab a tortán, hogy nyolc hónappal később, Hanoiba érve, hazatérés előtt kiderült, hogy a tigrisbőr kivitele, még ilyen csonka és sérült állapotban is, szigorú tilalom alá esik. És amire korábban volt példa, ezúttal már meg sem próbálkoztam vele: a törvényt nem akartam valamiféle (fél)hivatalos úton megkerülni: a fiaskómra emlékeztető *corpus delicti*hez immár semmiféle érzelmi viszony nem fűződött, ott hagytam vietnami kollégám padlásán, ahol azóta is várja a csontkemény bőr, hogy valaki a kezébe vegye és elcsodálkozzon rajta...

Epilógus

A történet itt még mindig nem zárul le: hat hétnyi távollét után, amikor is április 12. és május 12. között Hanoiba kellett mennem nem-várt egy éves kutatási engedélyem megérkezése és film/magnószalag/elemkészleteim feltöltése miatt, május 21-én visszaértem a terepre. Ez után került sor a járási párt- és tanácsi vezetőség szintjéig elvitt „nézeteltérés” hivatalos lezárására: saját pénzemen egy disznót kellett vennem, amivel „bankettet” kellett rendeznem a tigrisvadászatban részt vett 26 fő, valamint Dong Cho falu – ahol már ekkor éltem – férfiai számára... Amikor május 26-án megvettem a disznót, kellemetlen meglepetés fogadott este: eljutott a hír hozzám, hogy a 26 fő „tigrisvadász” megint elégedetlen velem: kicsi a disznó és sovány, amit vettem! „Ezen jól fölbosszankodva, mit is tehettem volna, újfent útnak indultam *mpoaq* Sonnel, ezúttal Xalo faluba, ahol *mpoaq* Thapék házánál megalkudtunk egy szerintem épp ugyanakkora malacra, mint amilyent korábban vásároltam! És persze mondanom sem kell: amikor másnap, május 27-én este 8 körül leöltük a malacot és sor került a *liên hoan* (viet: „mulatozás, fesztivál”)-ra és a *đoàn kết* (viet: „szolidaritás”)-re, egykori hoongi házigazdám, *achuaih* Há még mindig (vagy inkább már megint?) elégedetlenségének adott hangot: „nem örült, hogy nem az ő disznóját vettem meg... Le is szólta ezt is: ’kicsi’ – az övé persze minden bizonnyal nagyobb lett volna! De ekkorra már mindenkiből elszállt a harag vagy a keserűség: az egész falu boldogan evett és ivott az én kontómra,⁶

---

⁶ A rizst (fejenként 1 *longnyi* adagot) és a rizsvodkát (3 üveggel, egyet-egyét nekünk és egyet a falubeli öregeknek) a résztvevők hozták; ekkora már a bolti vodka ára felment és üvegenként 2000 *dongba* került.

majd a végén (újra) megindult a szokásos kéregetés: kiosztottam vagy 15 golyóstollat, *achuaih* On, „akinek még soha sem adtam semmit” egy öngyújtót kapott; *achuaih* Røam, a falufőnök egy alig használt magnóelemmel távozott”. A tigrisbőrös esetet végképp lezártuk, pontot tettünk egy mindannyiunkat feszélyező, kellemetlen eset végére, a szolidaritás újra visszaállt közöttünk. A bankett végén éjjel 2 után kerültünk az ágyba. Másnap reggel pedig már megint *mpoaq* Yonnál voltam, Hoongban, hogy átadjam neki az ígért öngyújtót, cserébe a tigriskaromért, amit nekem adott...

Az eset természetesen túlmutat önmagán. A tanulságok részletes tárgyalása meghaladná a jelenleg rendelkezésemre álló kereteket. Jobb híján legyen elég itt annyi, hogy soha a brúk közösségi döntéshozatali mechanizmusát és ahhoz kapcsolódó értékrendjét, vitás kérdésekben mutatott stratégiáit és habitusát, a szemtől-szembe való vitázás elkerülésének, a felelősség elhárításának, a konszenzus elérésének a módjait nem ismerhettem volna meg olyan mélységekig, mint tigrisbőröm történetén keresztül, a saját magam kárán. Emlékszem, Jacques Dournes, a Vietnamban 25 évet élt egykori francia misszionárius és kitűnő etnológus mesélte nekem, hogy egyszer a jöraik, akik között közel 15 évet töltött, azt mondták rá, hogy „olyan egyenes és közvetlen-hirtelen-direkt, mint a kilőtt nyíl.” Ő ezt kezdetben dicséretnek vette, s csak jó pár évvel később értette meg, hogy valójában nem az. A jöraik, akárcsak a brúk, kerülik a közvetlen konfrontációt, a gyors döntéshozatalt. A vitákat követő, véget nem érő paláverek célja épp az, hogy alattuk a konszenzus mintegy magától kialakulhasson. Mindenki mond valamit, hozzászól, oda-vissza forgatják a dolgokat, a közvetlen pengevágásokat elkerülve, egymás szemébe nem nézve, míg mindannyian úgy nem érzik, hogy a dolog megnyugtató módon elrendeződött. Az ügy akkor és avval zárul le, amikor már senkinek sincs több mondanivalója.

Én mindezt a magam kárán tanultam meg.